

Nova rubrika u *Političkim analizama*

Mirjana Kasapović

Od ovoga broja u *Političke analize* uvodimo novu stalnu rubriku "Englesko-hrvatski politološki rječnik". Time zatvaramo izvorno zamišljenu "trilogiju" koju čine rubrike "Politološka lektira", "Politološki pojmovnik" i "Politološki rječnik"

Zašto uvodimo novu rubriku?

Od ovoga broja u *Političke analize* uvodimo novu stalnu rubriku "Englesko-hrvatski politološki rječnik". Time zatvaramo izvorno zamišljenu "trilogiju" koju čine rubrike "Politološka lektira", "Politološki pojmovnik" i "Politološki rječnik".

Rubrika "Politološki rječnik" zasad je zamišljena kao englesko-hrvatski rječnik, što znači da će se baviti prevodjenjem politoloških pojmova i termina s engleskoga na hrvatski jezik. U budućnosti nisu isključeni, ako okolnosti za to budu iole povoljne, ni njemačko-hrvatski i francusko-hrvatski politološki rječnik. No englesko-hrvatski rječnik zasigurno ima prednost zbog dvaju glavnih razloga.

Prvo, engleski je neopozivo postao jezik političke i politološke zajednice u svijetu. Najvažniji časopisi iz političke znanosti, i to iz svih njezinih poddisciplina, tiskaju se na engleskom jeziku. Nije pritom riječ samo o časopisima koji izlaze u zemljama u kojima je engleski službeni ili govorni jezik, nego i u zemljama u kojima on nije ni službeni ni govorni odnosno materinski jezik stanovnika. U Njemačkoj, zemlji s najbrojnijom politološkom zajednicom u Europi, na djelomično objavljivanje tekstova na engleskom jeziku prešli su neki noviji (*Zeitschrift für Vergleichende Politikwissenschaft*) i stariji politološki časopisi koji su desetljećima objavljivali samo tekstove na njemačkom jeziku (*Politische Vierteljahresschrift*, *Osteuropa*, *Südosteuropa* i dr.). I vodeći švicarski politološki časopis *Swiss Political Science Review*, koji izlazi od 1995, objavljuje tekstove na njemačkome, francuskom,

Mirjana Kasapović, redovna profesorica komparativne politike na Fakultetu političkih znanosti. E-pošta: mkasapovic@fpzg.hr

talijanskom i engleskom jeziku. Vodeći nizozemski politološki časopis *Acta Politica* izlazi na engleskom jeziku. Skandinavske zemlje već dugo objavljuju *Scandinavian Political Studies*. Praktično nema europske zemlje koja ne objavljuje makar jedan časopis, najčešće s područja međunarodnih odnosa i vanjske politike, na tom jeziku. I u Hrvatskoj je sve više časopisa s područja društvenih znanosti koji se potpuno ili djelomično publiciraju na engleskome (*Croatian International Relations Review*, *Financial Theory and Practice* i dr.). Među njih se ubraja i jedan godišnji broj *Političke misli*, časopisa koji izdaje Fakultet političkih znanosti u Zagrebu, koji od početka devedesetih godina izlazi pod nazivom *Croatian Political Science Review*.

Nadalje, većina relevantnih studija – znanstvenih monografija, zbornika radova, priručnika, enciklopedija, leksikona – također se publicira na engleskom jeziku. Nije riječ samo o knjigama koje se objavljuju u SAD-u, Velikoj Britaniji, Kanadi ili Australiji, nego i u mnogim europskim i izvaneuropskim zemljama. Tako najveća njemačka izdavačka kuća koja publicira literaturu s područja društvenih znanosti, VS Verlag für Sozialwissenschaften iz Wiesbadena, sve češće objavljuje studije njemačkih i drugih autora na engleskom jeziku.

Premda je očito da je engleski postao "službeni" jezik međunarodne politološke zajednice, to ne znači da nacionalne politološke zajednice, kao uostalom i nacionalna društva, odustaju od uporabe svojih jezika ili da ih žele potisnuti iz sfere javnoga u sferu privatnog života svojih građana, na onaj "egzotični" status kakav otprilike uživaju španjolski, talijanski, poljski ili kineski u SAD-u. Hrvatski jezik ne može u Hrvatskoj biti jezik obiteljskih i drugih socijalnih niša kao, primjerice, u Kanadi i Australiji. Stoga smatramo da je obveza svih, pa tako i političkih znanstvenika, da na području svoga djelovanja razvijaju i njeguju vlastiti jezik. To znači da su politološke institucije, organizacije i pojedinci dužni razvijati i standardizirati politološku terminologiju na hrvatskom jeziku. Tu zadaću posebno otežavaju dvije nepovoljne okolnosti. Prvo, politologija je još uvijek razmjerno mlada

Hrvatski jezik ne može u Hrvatskoj biti jezik obiteljskih i drugih socijalnih niša kao, primjerice, u Kanadi i Australiji. Stoga smatramo da je obveza političkih znanstvenika da na području svoga djelovanja razvijaju i njeguju vlastiti jezik

znanstvena disciplina, a institucionalizirano znanstveno istraživanje i proučavanje politike ove godine navršava svoj složen i protuslovan polustoljetni put (v. Kasapović, 2007). Stoga dosad nije izgrađena potpuna ili makar zadovoljavajuća strukovna i disciplinarna infrastruktura kakvu imaju starije i razvijenije znanstvene discipline i struke. Drugo, ove je godine navršena i dvadeseta obljetnica postojanja Hrvatske kao samostalne

i demokratske države, a to je kontekst u kojemu su prvi put u nacionalnoj povijesti stvorene pretpostavke za konstituciju i vođenje demokratske politike. S "ulaskom" demokratske politike u Hrvatsku, u hrvatsku političku znanost i politološku struku ušli su golemo i kompleksno pojmovlje i rječnik što su organski vezani za nju. Pred tom navalom mnoštva novih pojmova i riječi na stranim jezicima, ponajviše na engleskome, hrvatska je politologija umnogome djelovala nemoćno i pasivno – nemoćnije i pasivnije od nekih drugih disciplina društvenih i humanističkih znanosti, napose ekonomije i prava, u kojima već postoje opći i posebni englesko-hrvatski rječnici (v. Špiljak, 2000; Collin, 2006; Babić, 2009; Gačić, 2010). To ne stvara velike probleme samo u proučavanju nego i u poučavanju političke znanosti, pogotovo ako se ima na umu da je sve brojnija studijska literatura iz koje studenti pripremaju ispite i kolokvije, pišu seminarske i diplomске radove na engleskom jeziku. U toj literaturi nailaze na pojmove i termine za koje nema standardnih prijevoda na hrvatski jezik, što im umnogome otežava studij.

Drugi razlog koji nas je potaknuo na ovu inicijativu jest loša, a nerijetko i katastrofalna, razina prijevodne politološke literature. Da bi neko stručno ili znanstveno djelo bilo dobro prevedeno sa stranoga jezika na hrvatski, prevoditelji moraju ispunjavati tri uvjeta: (1) znati jezik s kojega prevode (engleski); (2) znati jezik na koji prevode (hrvatski); (3) poznavati područje – struku ili disciplinu – na kojemu je neko djelo nastalo (političku znanost i društvene znanosti uopće). Većina politoloških djela koja su u posljednjih dvadesetak godina prevedena s engleskoga na hrvatski jezik pokazala su da su prevoditelji, profesionalni i amaterski anglisti, obično solidno znali engleski jezik, neočekivano slabo hrvatski jezik i gotovo nikako političku znanost. Oni, dakako, ne mogu i ne moraju znati sva disciplinarna područja, ali bi se zato u svojem radu morali osloniti na savjete i recenzije stručnjaka s tih područja. I kad se to formalno događalo te kad su stručni recenzenti potpisivali prijevodna izdanja, propusti su bili česti i neshvatljivi. Množenje prijevodnih izdanja politoloških djela s engleskoga na hrvatski jezik u posljednja dva desetljeća uvelike je bilo obilježeno pravom zbrkom, a često i kardinalnim greškama i promašajima koji su potpuno mijenjali i obesmišljavali izvorne pojmove i iskaze, te posljedično cijela prijevodna djela činili praktično neupotrebljivima.¹

Primjeri bi se mogli nizati gotovo unedogled, a neka su prijevodna rješenja postala dio "politoloških legendi". Tako je prije više godina na hrvatski prevedena standardna studija britanskog politologa Anthonyja H. Bircha *The British System of Government* pod naslovom *Politički sustav Velike Britanije* (2000). Prijevodno izdanje vrvjelo je besmislicama, među kojima je najslikovitiji bio prijevod sintagme *first-past-the-post* (FPTP) – koja je iz razgovornog diskursa prešla u znanstvene rasprave i postala standardan termin u psefološkim studijama – kao nekoga tko je došao "prvi poslije pošte"! FPTP se na svim neengleskim jezicima prevodi kao sustav izbora relativnom većinom ili jednokružni većinski sustav izbora, a doslovce označuje sustav izbora u kojemu pobjeđuje onaj tko prvi dođe do cilja.² Prijevodna izdanja iz "regije", koja se povremeno koriste i u Hrvatskoj, u još su gorem stanju. Prevoditelji su uspjeli ozbiljno oštetiti i djela samih klasika političke znanosti 20. stoljeća kakvi su Giovanni

Sartori i Arend Lijphart. U srpskom izdanju utjecajne Sartorijeve studije *Comparative Constitutional Engineering* (1994) greška je načinjena već kad je knjiga prevedena kao *Uporedni ustavni inženjering* (2003). Konstitucija i ustav te konstitucionalno i ustavno nisu uvijek istovjetni pojmovi. Konstitucija je širi pojam od ustava i odnosi se i na ustrojstvo cijeloga političkog sustava odnosno političke zajednice. Pojam konstitucionalni "uključuje temeljne političke institucije, kao što su izborni sustavi, uređe-

**Množenje prijevodnih izdanja
politoloških djela s engleskoga
na hrvatski jezik u posljednja dva
desetljeća uvelike je bilo obilježeno
pravom zbrkom, a često i kardinalnim
greškama i promašajima koji su
potpuno mijenjali i obesmišljavali
izvorne pojmove i iskaze, te
posljedično cijela prijevodna djela
činili praktično neupotrebljivima**

nje političkih stranaka i devoluciju, koje mogu, ali ne moraju biti dio pisanih ustava" (Horowitz, 2002:17; v. Horowitz, 1991; Sartori, 1994, Lijphart, 1991, 2004). Sartori se, primjerice, u velikom dijelu respektivne studije bavi upravo izbornim sustavima koji su ustavna kategorija u malom broju zemalja.³ Uostalom, o političkoj konstituciji naveliko se govori i piše i u onim državama koje nemaju pisani ustav, poput Izraela (primjerice, Lerner, 2004; Kretzmer, 2006; Navor, 2007). Ilustracije radi, veliki njemački komparatist Carl Joachim Friedrich opisuje "semantički sukob" između njemačkih, na jednoj, i savezničkih stručnjaka i političara, na drugoj strani, u procesu obnove njemačke države nakon Drugoga svjetskog rata. Nijemci su ustrajavali na tome da se za ustav koristi izraz *Verfassung*, a ne *Constitution* te su, sukladno tome, zahtijevali da se umjesto izraza *Constitutional Assembly* koristi izraz *Parlamentarischer Rat* (Parlamentarno vijeće) kao tijelo koje je *de facto* bilo funkcionalni ekvivalent ustavotvorne skupštine jer je izradilo i 8. svibnja 1949. proglasilo Temeljni zakon SR Njemačke (*Grundgesetz für Bundesrepublik Deutschland beschlossen vom Parlamentarischen Rat in Bonn am 8 Mai 1949*). Friedrich (1949:477) tumači da je "u njemačkoj tradiciji razvijen izraz *Verfassung* (ustav) uvelike da odredi temeljni zakon i organizaciju 'suverene' zajednice. U Sjedinjenim Država, s druge strane, riječ 'konstitucija' stekla je širi generički smisao i lako se primjenjuje na svaku organizacijsku povelju, čak i nesuverenih tijela, primjerice sveučilišta". Inače, cijeli prijevod Sartorijeve knjige vrvi čudovišnim rješenjima. Ilustracije radi, Imperialljeva metoda preračunavanja glasova u mandate, nazvana prema talijanskome matematičaru i statističaru Robertu Imperialiju, pro-

broj 10 - lipanj 2012.

glašena je "imperijalnim količnikom" (Sartori, 2003:29). Moglo bi se nadugo raspravljati i o crnogorskome prijevodnom izdanju Lijphartove klasične studije *Patterns of Democracy* (1991) kao *Modeli demokratije*. Kako je i njegova prethodna knjiga naslovljena *Democracies: Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty-One Countries* (1984), prevoditelji i urednici mogli su se zamisliti nad time i potražiti gdje bi se, primjerice, između hipoteza, modela i teorija mogli smjestiti obrasci.

Katkad nisu posrijedi ni vrlo stručni ili znanstveni pojmovi i termini, nego riječi, izreke i sintagme koje su postale dio opće političke kulture. Tako samo neobrazovani hrvatski prevoditelji mogu sintagmu *The sick man of Balkan* ili *bolesnik na Balkanu* – koja je izvorno označavala propadajuće Osmansko Carstvo, a danas njome neki inozemni autori nazivaju Bosnu i Hercegovinu – prevesti kao *bolesni čovjek na Balkanu! Janissaries* su izgubili svaku vezu s dobro nam znanima balkanskim janjičarima i postali nepoznati *janisari*. Za takve su zloglasni *Protokoli sionskih mudraca* postali *Protokoli mudrih staraca sa Ciona*. Razlike nipošto nisu bezazlene. Dok naziv "mudraci" može imati pozitivno, ali i negativno značenje puno ironičnih i podsmešljivih konotacija, termini "mudri starci" jednoznačno je pozitivan. Pa ako su "mudri starci" smislili neki protokol, on bi morao biti nešto dobro i pametno. Nadalje, neki prevoditelji više ne prepoznaju ni povijesno-političke toponime pa je, recimo, u odličnoj publicističkoj knjizi Davida Shiplera *Arap i Židovi. Ranjene duše u obećanoj zemlji* (2004) biblijski Jerihon postao Džeriko, a jerihonske trube po tome bi trebale biti džerikonske trube. Ni jednostavni primjeri nisu rješivi. Tako se proširila praksa da se u hrvatskim prijevodima Solun piše kao *Thessaloniki* ili čak *Saloniki*, Köln kao *Cologne*, Bjelorusija kao *Belarus* itd.

Budući da ovaj priručni rječnik ne rade profesionalni jezikoslovci, leksikografi ili enciklopedisti nego politolozi, ne možemo se pridržavati svih standardnih pravila u njegovu strukturiranju. Ovo nisu dijelovi standardnoga jezičnog rječnika nego priloge za neki budući strukovni i disciplinarni priručnik za politologe, ali i sve one koji se na bilo koji način bave politologijom i politikom. Strukturiran je prema pojedinim tematskim područjima političke znanosti, pa će tako biti objavljeni prijevodi termina i pojmova s područja izbora, političkih stranaka i stranačkih sustava, parlamenata, vlada, javnih politika, političkih režima, europske politike, međunarodnih odnosa, diplomacije, političke teorije, metodologije i metoda istraživanja politike i dr. Rubriku otvaramo prijevodnom terminologijom s područja izbora. Rječnik će sadržavati uglavnom prijevode pojmova i termina koji nemaju hrvatske inačice ili one nisu potpuno standardizirane. Cijeli je rječnički projekt otvoren, što znači da su svi sadašnji i potencijalni suradnici časopisa pozvani da surađuju u njemu. Priloge, koje će raditi znanstvenici i stručnjaci za pojedina područja politologije, jezično će "recenzirati" profesorice engleskog jezika na Fakultetu političkih znanosti.

Bilješke

- 1 O tome sam pisala prije više od deset godina na primjeru hrvatskog prijevoda jednoga njemačkoga politološkog leksikona (Kasapović, 2001).

- 2 Razorna recenzija prijevoda te knjige objavljena je u *Zarezu* od 22. lipnja 2000.
- 3 Ima i politologa koji konstitucionalni inženjering ili dizajn doista svode samo na ustav (primjerice, Beyme, 2003:191. i d.).

Literatura

- Babić, A. (2009). *Englesko-hrvatski ekonomski rječnik*. Zagreb: Mate d.o.o., sv. I-II.
- Beyme, K. v. (2003). Constitutional Engineering in Central and Eastern Europe. U: White, S., Batt, J., Lewis, P. G. (ur.). *Developments in Central and Eastern Europe*. London: Palgrave, str. 190-210.
- Birch, A. H. (2000). *Politički sustav Velike Britanije*. Osijek: Pan liber.
- Collin, P. (2006). *Englesko-hrvatski poslovni rječnik*. Zagreb: Školska knjiga.
- Friedrich, K. J. (1949). Rebuilding the German Constitution. *American Political Science Review*. (43) 3:461-482.
- Gačić, M. (2010). *Englesko-hrvatski rječnik prava i međunarodnih i poslovnih odnosa*. Zagreb: Školska knjiga.
- Horowitz, D. L. (1991). *A Democratic South Africa? Constitutional Engineering in a Divided Society*. Berkeley: University of California Press.
- Horowitz, D. L. (2002). Constitutional Design: Proposals versus Processes. U: Reynolds, A. (ur.). *Architecture of Democracy*. Oxford: Oxford University Press, str. 15-36.
- Kasapović, M. (ur.) (2007). *Izlazak iz množine? Stanje hrvatske političke znanosti*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
- Kretzmer, D. (2006). Experimenting with Constitutional Change: Direct Election of the Prime Minister in Israel. *European Constitutional Law Review*. 2:60-80.
- Lerner, H. (2004). Democracy, Constitutionalism, and Identity: The Anomaly of the Israeli Case. *Constellations*. (11) 2:237-257.
- Lijphart, A. (1991). Constitutional Choices for New Democracies. *Journal of Democracy*. (2) 1:72-84.
- Lijphart, A. (2004). Constitutional Design for Divided Societies. *Journal of Democracy*. (15) 2:96-109.
- Navot, S. (2007). *The Constitutional Law of Israel*. Alphen an den Rijn: Kluwer Law International.
- Sartori, G. (1994). *Comparative Constitutional Engineering: An Inquiry into Structures, Incentives and Outcomes*. New York: University Press
- Sartori, Đovani (2003). *Usporedni ustavni inženjering*. Beograd: Filip Višnjić.
- Špiljak, V. (ur.) (2000). *Englesko-hrvatski poslovni rječnik*. Zagreb: Masmedia. ■